

***Hinc Omnia* – idea konferencji**

W 2017 roku Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie obchodziła dwusetną rocznicę swojego istnienia¹. Powołana jako Biblioteka Publiczna przy nowo powstałym Królewskim Uniwersytecie Warszawskim miała zgodnie z założeniami jej twórców: Eforatu Liceum Warszawskiego, Stanisława Kostki Potockiego i Samuela Bogumiła Lindego, kontynuować idee i tradycję wywiezionej do Petersburga w latach 1794–1795 Biblioteki Publicznej Rzeczypospolitej (Biblioteki Załuskich), pełniąc funkcje Biblioteki Narodowej, skarbnicy wiedzy i kultury narodu polskiego. W ciągu dwóch wieków istnienia Biblioteka zgromadziła wielomilionowe zbiory, wśród których znalazły się także wyjątkowe kolekcje historyczne, artystyczne i specjalne, często o charakterze muzealnym, niekiedy unikatowe i niepowtarzalne, takie jak słynny Gabinet Rycin króla Stanisława Augusta odkupiony od jego spadkobierców dla Uniwersytetu w 1818 roku, muzyczne autografy w Archiwum Kompozytorów Polskich, dokumenty królewskie w Gabinecie Rękopisów, wyjątkowe edycje, proveniencje lub oprawy dzieł w Gabinietach Starych Druków i Zbiorów XIX Wieku, księgozbiór Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk i zbiór czasopism z okresu Wielkiej Emigracji w Gabinecie Zbiorów XIX Wieku, a także kolekcje ilustrujące najnowszą historię Polski – jak druki ulotne czy prasa podziemna z okresu Solidarności w Gabinecie Dokumentów Życia Społecznego.

Burzliwa historia Polski porozbiorowej, powstania narodowe, dwie wojny światowe, grabieże, celowe niszczenie oraz wywóz dóbr kultury przez zaborców

¹ Jubileuszowy tom (praca zbiorowa): *Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie 1817–2017. Miscellanea*, red. nauk. Jolanta Talbierska, Zbigniew Olczak (seria *Monumenta Universitatis Varsoviensis*), Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2017.

i okupanta spowodowały ogromne straty w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie (w niektórych działach wynoszące ponad 90 procent), która do II wojny światowej była największą i najzasobniejszą biblioteką w Polsce. Uszczuplenie pierwotnych zasobów nastąpiło też w rezultacie przekazania nowo utworzonej Bibliotece Narodowej (1928) niektórych partii najcenniejszych zbiorów rewindykowanych na mocy traktatu ryskiego, jak i odzyskanych po 1945 roku. Niemniej ocalałe, odbudowane i pomnażane kolekcje Gabinetu Starych Druków, Gabinetu Rycin, Gabinetu Rękopisów, Gabinetu Zbiorów Muzycznych, Gabinetu Zbiorów XIX Wieku, Gabinetu Zbiorów Kartograficznych czy Gabinetu Dokumentów Życia Społecznego należą do największych i najznakomitszych, tak pod względem liczebności, jak i wartości historycznej, artystycznej i kulturowej. Tego typu zbiory stwarzają często problemy organizacyjne i konserwatorskie, wymagają bowiem specjalnego traktowania, ochrony i udostępniania, polityki uzupełniania zbiorów opartej na merytorycznej wiedzy o kolekcji, a także ukierunkowanej metodyki badań naukowych i specjalistycznego opracowania w połączeniu z rozwiązywaniem problemów terminologicznych.

Mając świadomość, jak ważna jest wymiana doświadczeń i możliwość podejmowania dyskusji na te tematy, chcieliśmy zainicjować stałą konferencję naukową pod wspólnym tytułem *Hinc Omnia. Zbiory historyczne, artystyczne i specjalne w bibliotekach oraz innych instytucjach kultury*, organizowaną przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie co dwa lata jako spotkanie krajowe i co cztery lata jako międzynarodowe. Każda konferencja, wspierana merytorycznie przez Radę Programową, miała mieć nadany sprofilowany podtytuł określający proponowany zakres zagadnień. W inauguracyjnej edycji w roku 2017 brzmiał on: *Zbiory XIX-wieczne. Organizacja, terminologia, metodyka badań, konserwacja*. Temat został wybrany nieprzypadkowo, gdyż Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie stworzyła precedens, decydując się na wydzielenie z głównego zasobu druków XIX-wiecznych (książek i periodyków; il. 1). Proces ten nie został zakończony, głównie z powodów logistycznych, organizacyjnych i technicznych, a podstawową przeszkodą był (i jest nadal) brak oddzielnej i dostatecznie obszernej przestrzeni magazynowej spełniającej normy konserwatorskie i techniczne (il. 2). Niezależnie od ostatecznego rozwiązania tej kwestii, w 2017 roku – po konsultacjach z zespołem Gabinetu Zbiorów XIX Wieku i rozważeniu różnych opcji – podjęłam decyzję (jako ówczesny dyrektor BUW) o utworzeniu specjalistycznej czytelnii obsługującej tylko te zbiory. Przeważały argumenty o konieczności zapewnienia właściwego traktowania tych obiektów, z poszanowaniem ich specyfiki oraz szczególnych wymagań i warunków w zakresie udostępniania, zgodnego z normami konserwatorskimi i wytycznymi dla wrażliwych obiektów zabytkowych. Udało się wygospodarować odpowiednie miejsce, przeprowadzić niezbędne prace adaptacyjne, wyposażyć nową czytelnię w specjalistyczną bibliotekę podręczną, meble, komputery i systemy zabezpieczające, stworzyć regulamin, a także

zapewnić właściwą obsługę merytoryczną i magazynową; pierwszych czytelników przyjęliśmy w marcu 2018 roku².

Problematyka konferencji nie skupiła się wyłącznie na tej kategorii zbiorów, lecz objęła również XIX-wieczne kolekcje artystyczne, muzyczne, rękopiśmienne i specjalne – jak przykładowo dokumenty w Głównej Bibliotece Pracy i Zabezpieczenia Społecznego czy albumy z fotografiami i zielniki (zob. program konferencji zamieszczony w Aneksie). Wyzaczyliśmy obszary tematyczne podejmujące problemy związane z XIX-wiecznymi zbiorami historycznymi, artystycznymi i specjalnymi w bibliotekach, archiwach i muzeach, takie jak organizacja i konserwacja, status i wartościowanie estetyczne, terminologia, metodologia i metoda badań (w tym zasadnicze pytanie: czy mamy wypracowane standardy?), a także kolekcje jako zaplecze dydaktyczne uczelni akademickich i narzędzie badawcze dla innych dziedzin sztuki i nauki (il. 3–4). Kwestie te przewijały się w różnym stopniu w większości wystąpień, w których dominowały sprawy badania proveniencji, zawartości i systematyzowania księgozbiorów oraz innych kolekcji historycznych, ponadto refleksje metodologiczne, konserwatorskie i natury organizacyjnej. Osobnym zagadnieniem podejmowanym w dyskusjach stało się publikowanie wyników badań w drukowanych katalogach zbiorów, a także dostępność kolekcji online. Uczestnicy konferencji w niewielkim stopniu zajęli się trudnym problemem reewaluacji tych zbiorów i próbą określenia na nowo ich wartości artystycznej, historycznej czy estetycznej. Jest to zagadnienie o tyle ważne, o ile uświadomimy sobie, że wpływa ono w dużym stopniu na sposób przechowywania danej kolekcji, uzupełniania jej o nowe nabytki (polityka gromadzenia), opracowania i badania.

W ramach międzynarodowej umowy o współpracy gościliśmy badaczy z Państwowej Publicznej Naukowo-Technicznej Biblioteki Syberyjskiego Oddziału Rosyjskiej Akademii Nauk (il. 5–6), z którą Biblioteka Uniwersytecka w Warszawie współpracowała szczególnie owocnie w latach 2014–2018, a wśród nich dr. Andrieja Guskowa, Dyrektora Generalnego tejże instytucji, a także pracowników Biblioteki Rosyjskiej Akademii Nauk. Wśród prelegentów nie zabrakło

² Wobec zmian personalnych i przyjęcia innych priorytetów przez nową ekipę dydaktyczną zarządzającą Biblioteką Uniwersytecką od 1 lipca 2018 roku, plany zakładające ostateczną reorganizację i wydzielanie zbiorów XIX-wiecznych zostały zawieszone(?). W 2020 roku niespodziewanie zlikwidowano samodzielną czytelną Gabinetu Zbiorów XIX Wieku, stworzoną znacznym nakładem środków i pracy przy wyjątkowym wsparciu i zaangażowaniu wielu pracowników BUW oraz Biura Nieruchomości Powiśle, które wykonało prace techniczne i budowlane. Trudno przewidzieć, jakie będą dalsze działania związane z tą częścią zbiorów, konieczne są konsultacje merytoryczne z doświadczonym, profesjonalnie przygotowanym i doskonale znającym kolekcję zespołem Gabinetu Zbiorów XIX Wieku. Polityka wobec tej części zbiorów BUW powinna obejmować dużo szerszą perspektywę niż podstawowe katalogowanie i digitalizowanie zasobów, a przede wszystkim prognozować działania krótko- i długoterminowe.

przedstawicieli środowisk bibliotecznych (Biblioteka Narodowa, Polska Akademia Nauk Biblioteka Gdańska, Biblioteka PAU/PAN w Krakowie, Biblioteka Kórnicka, Biblioteka Uniwersytecka KUL, Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, Biblioteka Polska w Paryżu), muzealnych (Muzea Narodowe w Gdańsku, Krakowie, Poznaniu i Warszawie, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Muzeum Książąt Lubomirskich) i akademickich (Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytet Warszawski).

Hinc Omnia była pierwszą w Polsce konferencją naukową o tej tematyce adresowaną do różnych grup zawodowych, teoretyków i praktyków zajmujących się zbiorami bibliotecznymi, archiwalnymi i muzealnymi, a także wywodzących się z ośrodków akademickich i konserwatorskich na uczelniach artystycznych. Zaproponowaliśmy możliwie szeroki zakres problematyki konferencji, aby sprawdzić, które z zagadnień okazały się najbardziej interesujące dla różnych środowisk, wymiana doświadczeń i możliwość dyskusji sprzyjają bowiem zarówno pogłębieniu badań, jak i wprowadzaniu nowych, usprawniających rozwiązań w zakresie organizacji, przechowywania, konserwacji i udostępniania zgromadzonych zbiorów. Zgodnie z naszymi założeniami konferencja stała się miejscem dyskusji, prezentacji badań, wymiany myśli teoretycznej i refleksji metodologicznej, jak również obserwacji na temat praktycznej strony zajmowania się takimi kolekcjami z punktu widzenia bibliotekarza, kustosa, historyka sztuki, muzealnika, konserwatora dzieł na papierze (il. 7), ale także badacza wykorzystującego w swojej pracy zbiory tego rodzaju. Interdyscyplinarność badań jest bowiem jednym z elementów rzetelnego opracowania, naukowego badania i zrozumienia złożonej problematyki takich kolekcji, co przekłada się również na jakość merytorycznych informacji przekazywanych użytkownikom naszych zbiorów.

Starannie obmyślona koncepcja nowej konferencji pod egidą Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie została zupełnie zmieniona w kolejnej edycji, w 2019 roku, która poza przejętą nazwą *Hinc Omnia*³ miała niewiele wspólnego z jasno sprecyzowanymi przez nas założeniami. Świadomie przesunęliśmy na plan dalszy tematykę digitalizacji i baz cyfrowych (dominującą na różnego rodzaju konferencjach bibliotecznych) na rzecz autentycznych i potrzebnych badań naukowych i problemów konserwatorskich związanych z kolekcjami, promując przede wszystkim ideę stymulowania interdyscyplinarnych badań w obszarze tzw. zbiorów specjalnych⁴. Konferencja w 2019 roku była natomiast typowym

³ Tę uniwersalną i łatwą do zapamiętania nazwę dla nowej konferencji zaproponowała pani Agnieszka Kościelniak-Osiak z Oddziału Promocji, Wystaw i Współpracy BUW.

⁴ Odnośnie do terminologii nadawanej kolekcjom artystycznym i historycznym w strukturach bibliotek i instytucji kultury wypowiadałam się wielokrotnie, także na konferencjach i sympozjach; więcej na ten temat w moim tekście w niniejszym tomie: *Zbiory XIX-wieczne. Definicja, organizacja i metodyka badań*.

spotkaniem warsztatowym, budowanym wokół problemów katalogu i opracowania w NUKAT⁵, bez istotnych wystąpień o charakterze badawczym i naukowym.

Kończąc wprowadzenie w ideę *Hinc Omnia*, pragnę podziękować wszystkim, którzy uczestniczyli w przygotowaniu merytorycznym i organizacji tej bardzo ważnej i potrzebnej konferencji, Radzie Programowej, a szczególnie profesorom Marzennie Ciechańskiej, Arturowi Jazdonowi i Andrzejowi Pieńkosowi, Koleżankom i Kolegom z Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie zaangażowanym w ideę utworzenia konferencji *Hinc Omnia*, prace nad programem pierwszej edycji oraz jej realizacją. Dziękuję całemu Zespołowi Gabinetu Zbiorów XIX Wieku – Wojciechowi Dołęgiewiczowi, Viktorii Bartsevich, a w szczególności dr Marcie M. Kacprzak i Zbigniewowi Olczakowi za opiekę merytoryczną i wiele świetnych pomysłów, Oddziałowi Promocji, Wystaw i Współpracy (Pani Beata Feliszewska, Panowie Filip Łazicki i Marcin Laszczkowski) za wspieranie organizacji i oprawę, a Pani Agnieszce Kościelniak-Osiak szczególnie za czuwanie nad całością i wyjątkowo trafną nazwę konferencji, Pani Marii Fronczak za znakomitą stronę www konferencji, Koleżankom i Kolegom z Gabinetów Zbiorów Specjalnych za ich wkład merytoryczny, udział w prezentacjach i dyskusjach. Podziękowania za opiekę nad naszymi rosyjskimi gośćmi oraz tłumaczenia ich wystąpień i głosów w dyskusji przekazuję Paniom Barbarze Chmielewskiej i Viktorii Bartsevich oraz Panu Zbigniewowi Olczakowi. Moje specjalne podziękowania zechcą przyjąć Pani Renata Gierak oraz Pracownicy Oddziału Administracji za przygotowanie sal, obsługę techniczną oraz ogromny wkład w realizację projektu czytelnego Gabinetu Zbiorów XIX Wieku, której otwarcie przewidziane było początkowo właśnie na czas konferencji.

Warto podkreślić, że pierwsza konferencja *Hinc Omnia* pod honorowym patronatem Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów była głównym wydarzeniem zamykającym obchody jubileuszu 200-lecia Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, które jako ówczesny dyrektor Biblioteki miałam zaszczyt i przyjemność organizować wraz z niezwykle zaangażowanymi Pracownikami. W dobie powszechnej globalizacji, gdy w bibliotecznych katalogach online można znaleźć bardzo podobne zasoby podstawowe złożone z książek, czasopism i baz elektronicznych, powinniśmy badać i promować to, co nas wyróżnia i stanowi o naszej tradycji i unikalnej tożsamości, co jest dla nas specyficzne i niepowtarzalne, a takie są właśnie różnorodne i bogate kolekcje historyczne, artystyczne i specjalne.

* * *

⁵ Narodowy Uniwersalny Katalog, rozpoczęty jako projekt, kontynuowany i prowadzony przez Bibliotekę Uniwersytecką w Warszawie, współtworzony przez ok. 200 polskich bibliotek naukowych.

Publikacja materiałów z konferencji *Hinc Omnia* planowana była na rok 2018/2019, tym bardziej że mieliśmy zgromadzone na ten cel środki. Niestety z przyczyn od nas niezależnych nie udało się tego dokonać i w rezultacie część interesujących wystąpień została wycofana i opublikowana w innym miejscu. Tym bardziej dziękuję pozostałym Autorom za powrót do wcześniej przygotowanych tekstów, wprowadzenie koniecznych aktualizacji, a przede wszystkim za wyrozumiałość i cierpliwość, które mam nadzieję zostaną wynagrodzone niniejszą publikacją, spełniającą wysokie wymagania nie tylko merytoryczne, ale i estetyczne. Całość tekstów (poza moim Wprowadzeniem i tekstem otwierającym) została podzielona, podobnie jak wystąpienia konferencyjne, na trzy grupy prezentujące problemy związane z księgozbiorami historycznymi, zbiorami artystycznymi i konserwacją zbiorów specjalnych. Dopełniają ten materiał indeks oraz Aneks zawierający pełny program konferencji i skład Rady programowej.

W dążeniu do osiągnięcia satysfakcjonującego rozwiązania najważniejsze stało się dla nas dotrzymanie wcześniejszych zapowiedzi o planowanej publikacji wyposażonej w barwne ilustracje i wydanej drukiem w renomowanym wydawnictwie. Miała się ona ukazać nie tylko w językach polskim i rosyjskim, ale także zostać w całości przetłumaczona na język angielski, na czym ogromnie nam zależało, przede wszystkim ze względu na promocję naszych zbiorów i rezultatów naszych badań oraz dotarcie do środowiska międzynarodowego, inicjując tym samym możliwość prowadzenia dalszej dyskusji i badań szczegółowych.

Wspaniałomyślne wsparcie i dotacja Uniwersytetu Warszawskiego przyznana przez JM Rektora UW prof. dr. hab. Alojzego Z. Nowaka umożliwiły ostatecznie realizację tego celu w Wydawnictwach Uniwersytetu Warszawskiego, za co w imieniu swoim i Autorów pragnę przekazać nasze gorące podziękowania. Panu Zbigniewowi Olczakowi i Pani Viktorii Bartsevich dziękuję za wszystkie tłumaczenia i korekty tekstów rosyjskich, a Pani dr Marcie M. Kacprzak za merytoryczną współpracę, redakcję i wsparcie, także w kwestiach organizacyjnych.

Dr hab. Jolanta Talbierska
Kierownik Gabinetu Rycin BUW
Dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie
w kadencji 2013–2018